

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA AZ 1896. ÉVBEN.

A lefolyt év úgy a gyarapodás mennyisége, mint a végzett könyvtári munkálatok által a legeredményesebbek közé tartozott. Az előbbi tekintetben kétségtelenül sokat köszönhetünk az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjának; az az üdvös munkásság, mely történelmi emlékeink felkutatása körül ez alkalmából országszerte megindult, a könyvtárra nézve is eredményes volt; a nyomdai termékeknek a nagy nemzeti ünnep alkalmából kiadott hosszú sorozata rendkívüli gyarapodást biztosított; míg másrészt az a körülmény, hogy a felhalmozódott munka meggyőződésére a könyvtári tisztviselők száma kettővel, a szolgáléké pedig egygyel szaporított, azon kedvező helyzetbe hozta a könyvtárat, hogy az évet kevesebb hátralékkal zárhatta le és módjában volt a begyűlt tetemes anyagot sokkal nagyobb mértékben feldolgoznia könyvtárilag. mint ez a megelőző években lehetséges volt. De még ez állandó munkaerő-szaporodás sem tette az ideiglenesen alkalmazott díjnokokat nélkülözhetőkké, mert mint az alábbi részletezésből kiderül, az évi szaporodás mennyisége nem volt teljesen feldolgozható s a könyvtár még távol áll attól a kívánatos kortól, hogy az ott egybegyűlő anyag beérkezte után rövid idő, két-három hét alatt könyvtárilag teljesen feldolgozva álljon a tudomány és a kutatók rendelkezésére.

A lefolyt történelmi nevezetességű évben rendezett országos kiállítás a könyvtár tevékenységét nagy mértékben vette igénybe. Úgy a kiállítás előmunkálataiban. mint az anyag egybegyűjtésében nagy része volt. A nagyméltóságú miniszterium engedélyével magán a kiállításon 340 darabra menő nyomtatvánnyal, kéziratokkal és oklevéllel vett (61.002 forintnyi becsértékben) részt. A könyvtár felügyelete alatt a Magyar Nemzeti Múzeum épületében másolási iroda rendeztetett be, hol a kiállításra beküldött írott és nyomtatott anyag egybegyűjtetett, lajstromoztatott; a történelmileg nevezetesebb darabokról másolatok, kivonatok készültek, a begyűlt bibliografiai és diplomatikai darabok legbecsesebbjei lefényképezettek, pecsét-pacskolatok gyűjtettek stb. E munkálatok nagyobb mértékben csak az ezredéves orsz. kiállítás bezárta után indul-

hatván meg, azok az év végéig be nem fejeztettek s még nem állapítható meg véglegesen az az anyag, melylyel ily módon a könyvtár a nagyméltóságú miniszterium külön gondoskodása által nagy mértékben gyarapodott.

A könyvtárban évek óta mutatkozó nagy helyszükén a bejáró folyosó bebútorozása, új állványok beszerzése és a termeknek czélszerűbb beosztása és elrendezése által lön ideiglenesen segítve. Ez által egy dolgozó helyiséggel több áll a kutatók rendelkezésére, a használat és felügyelet megkönnyítettett, a még rendelkezésre álló hely jobban kihasználattott. E nagy munkálat következtében a könyvtári 120 szaknak csaknem mindegyike áthelyezettett, revideáltatott, mi a személyzet munkásságát fokozódott mértékben, a hivatalos időn túl hónapokon át igénybe vette.

A személyzeti létszámban történt változásokat illetőleg megemlítendő, hogy a Szamota István halálával megüresedett könyvtári segédi állásra 1896 február 20-dikán dr. *Esztegár László*, az 1896. évi költségvetésben újonnan szervezett két segédi állásra pedig dr. *Melich János* és dr. *Bartha József*, végül az újonnan szervezett szolgálai állásra *Kunyik Nándor* nevezettek ki. Ez idő szerint a könyvtári alkalmazottak létszáma: 13 tisztviselő, 4 díjnok, 1 laborans és 5 szolga.

A könyvtár tisztviselői közül dr. *Erdélyi Pál* segédőr a Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő rovatából nyert anyagi segéllyel hosszabb tanulmányútat tett Német- és Angolországba, mely alkalommal kivált a British Museum szervezetét és könyvtárának kezelését tette tanulmány tárgyává. Hivatalos kiküldetésekben vettek részt: *Fejérpataky László* igazgató-őr és *Schönherr Gyula* levéltárnok Sopronban a gróf Széchenyi család levéltárának átvétele és Bécsben az állami levéltártól megszerzendő pecsétlenyomatok érdekében; az előbbi és *Erdélyi Pál* segédőr Komáromban a Thaly család, és *Schönherr Gyula* Marosvásárhelyen a gróf Bethlen család levéltárának átvétele céljából.

A könyvtár folyóirata, a Magyar Könyvszemle, az elmúlt évben 26 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben látott napvilágot; változatos bibliografiai tartalma mellett részletesen adott számot a könyvtár beléletének minden nevezetesebb mozzanatáról és ismertette annak anyagát. Mellékletképen közzétette a könyvtárba beérkező köteles

példányok alapján az 1896. évi magyarországi hírlapirodalom részletes jegyzékét.

A beérkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 628-ra rugott.

A könyvtár egyes osztályainak állapotáról az alábbiak számolnak be:

I. A *nyomtatványok osztálya* évi gyarapodása a nyomdai köteles példányokból 5113 drb, ajándék útján 1412 drb, vétel útján 1055 drb, csere útján pedig 1 drb. Összesen 7581 drb és ezenkívül 3792 drb apró nyomtatvány.

E számoz adandó még az 1895. évben megvett Lanfranconi-féle könyvtár anyagából (4759 darab) a Magyar Nemzeti Múzeumi könyvtár részére kiválasztott és teljesen feldolgozott 3182 kötetnyi anyag; úgy hogy az 1896. év nyomtatványi gyarapodása együttvéve 14,555 darab.

A mi a köteles példányokat illeti, konstatálandó, hogy a föltüntetett szám korántsem adja vissza az 1896. év folyamán hazánk területén megjelent sajtótermékek teljes mennyiségét; ennek oka az 1848. évi XVIII. törvényezikk hiányosságában és azon kevésbbé gondos ellenőrzésben rejlik, melyet egyes, kivált nagyobb törvényhatóságok annak végrehajtása fölött gyakorolnak. E körülmény valóban égető szükséggé teszi a köteles példányok beküldése tárgyában a viszonyoknak megfelelő új törvény alkotását.

A nyomtatványi osztályt a legnagyobb ajándékban dr. *Mészáros Károly* részesítette, ki 6000 forintért néhai Horvát Árpádnak mintegy 4500 kötetből álló nagybecsű könyvtárát megvevén, azt a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, oly kikötéssel, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum szabad kiválasztása után fennmaradó anyag az Eötvös József kollégium és a budapesti tudomány-egyetem bölcsészeti karán létesített szemináriumok könyvtárai között osztassék szét. A könyvtár feldolgozása most lévén folyamatban, még nem állapítható meg, hogy az mily mértékben fogja gyarapítani a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát.

Ajándékok által még a következők gyarapították a nyomtatványi osztályt: dr. Áldásy Antal (6 drb), az Állatvédő-egyesület igazgatósága. Ambrozovics Béla (2 drb), Ásványi Lajos (2 drb),

az Athenaeum részvénytárs. igazgatósága (32 drb), Babik József, Balch Willing Thomas Philadelphiából, Béke-egyesület (orsz. —), Békefi Remig (3 drb), Benel Ferencz (4 drb), Bernáth Isván, Bonta József, Bonnange Ferdinand Palaiseau-ból, Brázay Kálmán, a budapesti kereskedelmi és iparkamara, Carles C. Buenos-Ayres-ből, Colin Armand Párisból, Crocker Uriel Bostonból, Csánki Benjamin, Cserny Simon (5 drb), Csuday Jenő (9 drb), Czeppel József, Dessewffy Arisztid, Dévay József, Dudás Gyula (7 drb), Dvorzsák János (89 drb), Éble Gábor, az Egyesült fővárosi takarékpénztár, Érdujhelyi Menyhért, Farkas Anna (30 drb), Farkas Emőd, Fejérpataky László (45 drb), Ferenczy József (2 drb), Fialovszky Lajos (4 drb), Flatt Károly (2 drb), a Franklin-Társulat (3 drb), Fülep J. György (4 drb), Garda Samu, Garzsó Gyula (4 drb), Gebé Andor, Goll János (25 drb), Gombos Ferencz, Gyürky Ödön (5 drb), Hahnekamp György, Harsányi Sándor Clevelandból, Hauser Pál, Hazslinszky Károly (24 drb), Hippich István, br. Hornig Károly, Hornyánszky Viktor, Horváth Géza (9 drb), Horváth Jenő (9 drb), Istvánfi Gyula (2 drb), Jagiè V. Bécsből, Józsa Oszkár (2 drb), Jung főesperes Edinburgból, Kaiser Ferdinand, Kanitz Arisztid, Károlyi Árpád, a Kazatelna szerkesztősége, Kéry Gyula, Kocsis István, Komáromy Lajos, Kovács Kálmán, Körösi József, Lampel R. könyvkereskedése (11 drb), Loubat herczeg Párisból (5 drb), Lowell-Putnam Mary Bostonból (5 drb), Löw Immanuel, Lundstedt Bernát Stockholmból, a Magyar kisednevelés és népoktatás szerkesztősége, Major Gyula (15 drb), Mand Bernát, Melich János, a Mercantil Library társaság S.-Franciscoból, Mito Demetrius Berlinből, a Le Monde Moderne szerkesztősége Párisból, Némäti Kálmán, Ortway Tivadar, Pálffy Gyula, a Pallas-Lexikon szerkesztősége, Paulovics István (2 drb), Peisner Ignác, Pelikán Krizsó, Pulszky Ferencz (2 drb), Radnóti Dezső (4 drb), Récsey Viktor, Reizner János, Rombauer Rodrik St. Louisból, Simonyi Zsigmond, Singer Fülöp (15 drb), Spiegler Gyula, Storch Emil Bécsből (19 drb), Szádeczky Lajos (12 drb), Szalay Imre (29 drb), gróf Széchényi Miklós, a Szegzárdi takarékpénztár, Szendrei János, a Szent Család kis követe szerk. (12 drb), dr. Szinnyei József (4 drb), id. Szinnyei József (105 drb), Szokolay Hermin. Telkes Simon (2 drb), a Temesvári takarékpénztár, Thaly Géza (4 drb), Toldy László (2 drb), Tóth Mike, a Tört. és Rég. Értesítő szerkesztősége,

Urbán I. Juvenál, Vágner József, Várady Gábor, Varjú Elemér (8 drb), Végh Arthur, Winkler Lajos, Zábrák Dénes, Zachár Gyula (4 drb), gr. Zichy Jenő, Zirczi apátság.

Könyvvételekre a könyvtár 3712 frt 79 krt fordított. A megszerzett legnevezetesebb ritkaságok a következők: Silvestre, Universal paleography, London 1849. (425 hollandi frt); Speculum vitae beati Francisci, Velenceze 1504. (100 frt); Michael de Hungaria, Sermones tredecim, 1480. (63 frt); a Gothaischer Hofkalender múlt századi hat kötete (176 márka); Armee-Bulletin 1848/9. Nro. 1—42 (150 márka); Kausler, Atlas der merkwürdigsten Schlachten (225 márka); Sikriiul de aur, szászsebesi oláh nyomtatvány 1683-ból (150 forint); Potocki, Atlas archeologique (50 rubel); Comestor, Historia scholastica, 1473. (24 frt); Deutsche Reichstagsakten (170 márka) stb.

Csere útján az innsbrucki tartományi levéltárból a »Capitula concordiae inter Fridericum imperatorem necnon Mathiam regem Hungariae« című ősnymtatványnak ritka szép érintetlen példánya jutott a könyvtár tulajdonába, melyért külföldi vonatkozású oklevélananyagából két tiroli vonatkozású középkori oklevelét adta.

A nyomtatványi osztályt a lefolyt év alatt az olvasó teremben 10,934 látogató vette igénybe, kik 23,155 művet használtak; kikölcsonzés útján pedig 1036 egyén 2308 művet vett ki házi használatra. E számokban azonban a könyvtár belső helyiségeit látogató kutatók használata belefoglalva nincs.

A végzett munkát illetőleg felemlítendő, hogy egy év alatt 3374 műről készült címlap és 7025 mű osztályoztatott. (A megelőző 16 hónap alatt 4509 műről készült címlap és 5422 mű repertorizáltatott.) E számok eléggé bizonyítják, hogy a meglevő munkaerő még mindig nem elégséges arra, hogy az évi szaporodásnak megfelelő eredményt mutathassunk fel. A fenti számokban bennfoglaltatik 471 mű, mely mint a Horvát Árpád-féle könyvtárból a Magyar Nemzeti Múzeum részére kiválasztott anyag első része, könyvtárilag teljesen feldolgoztatott. Kötés alá adatott 821 mű 1189 kötetben; a folyóiratok kiegészítése ügyében pedig 53 reklamációra 27 esetben sikerült eredményt elérni.

II. A *kézirattár* évi növekedése vétel útján 27 drb, ajándék útján 7 drb, áthelyezés útján (a könyvtár és a Magyar Nemzeti

Múzeum egyéb osztályaiából) 31 drb, összesen 65 drb kézirat és 4 drb fényképmásolat. Kéziratok vásárlására 832 frt fordított.

A növekedés legnevezetesebb darabjai: Galeotti »De homine« című művének XV. századi kódexe, melyet a híres humanista Vitéz Jánosnak ajánlott; Fr. Raynerius tractatusa: »Summa de catharis et leonistis« (XV. század.); Nyéki Vörös Mátyás imádságos könyve 1625-ből; Schweiger Salamon 1584-ből való Reisebeschreibungja (a Lanfranchi könyvtárból); Hajnóczy József 47 drbból álló levelezése; Kisfaludy Sándor »Francia fogságom« című eredeti naplója; Menartsdorf szepesi község 1588—1866. eredeti jegyzőkönyve; báró Podmaniczky Frigyes naplójegyzeteinek XV-ik kötete stb.

A kéziratárat ajándékokkal gazdagították: Bajai Béla, Dévay József, Madarász Gyula, br. Podmaniczky Frigyes és Schönherr Gyula.

A kéziratárban 206 kutató fordult meg, kik 519 kéziratot használtak.

A végzett munkákból kiemelendő, hogy a középkori kéziratoknak eddig nélkülözött inventáriumuk elkészült. A Pesty Frigyes-féle levelezés, mely 314 írótól 1106 levelet foglal magában, teljesen rendeztetett és a levelekről 316 czédula iratott. Régebb és újabb szerzeményekről 876 czédula készült és osztatott be. Kötés alá adatott 49 kézirat 64 kötetben. Az év folyamán szerzett kéziratok könyvtárilag mind feldolgoztattak, úgy hogy e tekintetben hátralék nincs. A régi növedéknapló rekonstruálása az 1886. évtől az 1890. évig befejeztetett, úgy hogy csak az 1892. év végéig terjedő korszak van hátra, melynek feldolgozásával az egész kéziratár teljesen rendezve fog a tudomány rendelkezésére állani.

III. A *hírlapkönyvtár* évi gyarapodása: köteles példányokban 871 évfolyam 54.017 számmal, ajándék útján 21 évfolyam és 27 egyes szám, vétel útján 5 évfolyam 233 számmal, áthelyezés útján 6 hírlap 577 számmal. Összesen 905 évfolyam 54,894 számmal. Hírlapok vásárlására 12 frt 50 kr fordított.

A szerzemények közt a legbecsesebb Sturm Albert ajándéka, ki a Futtaki Gyula által szerkesztett Budapesti Correspondenz 1875—1895. évi teljes folyamával gazdagította a könyvtárat. A minden valószínűség szerint egyetlenegy példányban létező teljes sorozat a könyvtár legértékesebb szerzeményei közé tarto-

zik. Ajándékozók voltak még: Gulyás Ferencz, Wagner-Juhász Margit és id. Szinnyei József, ki a hirlaposztály kézikönyvtára számára 11 kötetnyi segédkönyveket ajándékozott.

A hirlapkönyvtár helyisége, a már tarthatatlan túltömöttség miatt kibővítettvén, a nagymértékben szaporodó anyag egyelőre elhelyezést nyerhetett; e munkálatok az egész gyűjtemény gyökeres újrendezését és áthelyezését tették szükségessé; mi azonban a hirlaposztály használatát a hónapokig tartó munkálatok daczára rövid időre sem akadályozta meg, úgy hogy azt 1256 egyén látogatta, kik 3255 kötet hirlapot használtak.

Egyéb végzett munkákból kiemelendő, hogy köttetett 436 kötetnyi hirlap; átnézetett 1178 hirlap 38.329 száma, czéduláztatott 181 hirlap 663 évfolyama. A hiányosan beérkező évfolyamok kiegészítésére 500 levéllel 3575 hirlapszám reklamáltatott meg, melyek közül az év végeig 2037 szám küldetett be, s így a reklamálas kielégítő eredménnyel járt.

IV. A *levéltári osztály* ajándék útján 851 drb irattal, 2 drb nyomtatvánnyal. 5 drb fényképpel; vétel útján (1202 frt értékben) 1390 drb irattal, 6 fényképpel s 4 negatívval és 6 pecsétmásolattal s ugyanannyi negatívval. csere útján 471 drb irattal; letétemény útján a gróf Széchényi és gróf Bethlen család nagy levéltárain kívül 3698 irattal, együttvéve a két, még nem részletezhető nagy családi levéltár irataim kívül 6439 darabbal gyarapodott.

A szaporodás a törzslevéltár (t. i. Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonat képező anyag) egyes csoportjai közt a következőkép oszlik meg: Középkori oklevél 152 drb. azok másolatai 9 drb; újkori oklevél 1826 drb; levél 437 drb; czéhlevél 19 drb; czímerlevél 10 drb; 1848/9-es irat és nyomtatvány 217 drb; gr. Széchényi Istvánra vonatkozó iratok 58 drb; genealogiák és vegyes iratok 19 drb; oklevelek s pecsétek fényképei s azok negativumai 15 drb, pecséthasonmások s azok negativumai 12 darab.

Ajándékokkal a következők gazdagították a levéltárat: Adorján Lőrincz, Bánóczy Miklós, Bartha József, Benel Ferencz, Czerny Béla, Dessewffy Arisztid. Hegedüs Ferencz, Hesz Elek, Inkey János. Kovács Károly, Madarász Gyula, Meggyessy Zsigmond, Melich János, Mészáros Károly, Neuszl Francziska, Schönherr Gyula. Spür János. Stephani Albert, Szalay Imre, Széky Géza. gróf Teleki Sándor, Tettey Nándor, Varjú Elemér, Weinwurm Antal.

A letétemények terén örvendetes eredmény mutatkozott a lefolyt év alatt, a mennyiben ez évben kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba a gróf Széchenyi családnak 17 ládányi anyagot kitevő iratai s a gróf Bethlen család marosvásárhelyi ágának 7 ládát kitevő levéltára, mely a már ott elhelyezett bethleni levéltár kiegészítéseként jutott a könyvtárba. E két nagyterjedelmű levéltár anyagáról részletesebb kimutatás még nem adható, mert azok helyszüke miatt eddigelé kicsomagolhatók és rendezhetők nem voltak. Ezeken kívül ez évben kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba a Széchy-szigeti Thaly családnak 2061 db-ra, a Zombat családnak 723 db-ra és az Alapi Salamon családnak 662 db-ra terjedő levéltárai, melyekkel együtt a Magyar Nemzeti Múzeumban örök letéteményként elhelyezett levéltárak száma 34-re emelkedett. Ezeken kívül pótló küldeményekkel kiegészítést nyertek a Dobos, Máriássy és Görgey családoknak már régebben itt elhelyezett levéltárai.

A letéteményezett levéltárak közt a Thaly családnak kívül, mely 330 db mohácsi vész előtti oklevelet (köztük 15 darab Árpádkorit) foglal magában, a legbecsesebb kétségtelenül a gróf Széchenyi családé, mely különösen a család nagy történelmi alakjaira, Széchenyi Györgyre, Pálra, Ferenczre és Istvánra becses adatok gazdag tárházát rejti magában. A Magyar Nemzeti Múzeum örömmel és büszkeséggel vette őrizetébe a nagynevű család iratainak gondozását, mert ezzel halálját rója le a család azon fennkölt gondolkozású sarja iránt, kinek alapíttatását és létezését köszöni.

Egyéb megszerzett nagyobb gyűjtemények közül kiemelendő: a Bossányi család egyik ágának levéltára, mely 1251-től kezdve 1134 db oklevelet foglal magában; továbbá gróf Széchenyi Istvánnak 58 darabból álló családi levelezése, közte egy eddigelé ismeretlen emlékirata, melyet 1835-ben Metternich herczeghez intézett; igen becses az 1848/9-iki magyarországi lengyel legiónak 74 darabból álló irattára, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Halle müncheni antiquártól vétel útján szerzett meg.

Egyes nevezetes darabok közül felemlítendő: Joan Dan moldvai vajdának 1423-ban kelt ó-szláv oklevele, melylyel a brassaiaknak Moldvában kereskedelmi szabadalmakat ad; Jakab és Kozma soproni curialis comeseknek XIII. századi évnélküli kiadványa, mely a levéltárnak legkisebb oklevele; az 1848/9-iki III. hadtestnek tábori működési pénztárnaplója stb.

Kiemelendők azon pecsétmásolatok és oklevélfényképek, melyek az ezredéves országos kiállítás alkalmából az 1071. évtől kezdve a legkiválóbb darabokról készültek. Ezeknek egybegyűjtése az 1896. évben még be nem fejeztetvén, a gazdag gyűjtemény még nem részletezhető.

A levéltárat a lefolyt év alatt 73 kutató látogatta, kik 6530 iratot és nyomtatványt és 3 pecsétlenyomatot használtak. Külső használatra 92 térítvény alapján kiadatott 1146 irat, 15 nyomtatvány, 43 pecsétlenyomat és 5 fénykép.

A végzett munkákat illetőleg megemlítendő, hogy az újonnan letéteményezett családi levéltárak közül teljesen rendezettek a Thaly, Salamon és Zombat családokéi, valamint a kiegészítéskép pótlólag idekerült levéltári anyag. A nagyterjedelmű Balassa levéltár rendezése még mindig folyamatban van. Ellenben a gróf Széchenyi és az újonnan idejutott gróf Bethlen-levéltárak rendezése az elhelyezésre szükséges helyiség hiánya miatt megkezdhető nem volt. E szükségén legközelebb a Magyar Nemzeti Múzeumi épület földszintjén megürült és levéltári czélokra átengedett lakás berendezésével történik segítség.

Az 1848/9-iki mozgalmakra, valamint az emigrációra vonatkozó levéltári anyag és a proklamációk gyűjteménye teljesen rendeztetett. Ez anyag gazdagságát mutatja azon körülmény, hogy a törzsgyűjtemény darabjai a 10.000-et megközelítik. tartalmukra nézve pedig elsőrangú fontosságúak.

A gyűjteményt kiegészíti az olaszországi magyar legiónak mintegy 6000 darabra tehető irattára, melynek rendezése és felállítása megkezdett.

Ha ehhez még hozzávesszük a vétel útján megszerzett Kossuth Lajos-féle iratok, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeumban lévő Görgey-levéltár gazdag anyagát: kétségtelen, hogy e történelmi korszak emlékeinek legteljesebb tárháza a Magyar Nemzeti Múzeumban van.

Újjarendezettek és új elhelyezést nyertek a Tunyogi-gyűjtemény iratai (8 fiókban); az év folyamán érkezett járulékok (az említett két nagy családi levéltár híjjával) teljesen feldolgoztattak; és végül felemlítendő az, hogy az ezredéves kiállítás okleveleinek kiválasztása, rendezése, továbbá a lemásolandók kijelölése a levéltár munkásságát nagy mértékben vette igénybe.